

KB

KONJUNKTURBAROMETER FOR NORD-NORGE

HØST 2013

FOKUS

Investeringer i nord

ARENA

INTERNETT
– konkurrent eller
mulighet?

INNOVASJON
NORGE

SpareBank
NORD-NORGE

-
- 3 FORORD**
 - 4 MAKROØKONOMI**
Skjermet for uvær
 - 8 INDUSTRI**
Suksess med skreddersøm
 - 12 ARBEIDSMARKED**
Vekst krever fagfolk
 - 15 REISELIV**
Vil sommerkrisen fortsette?
 - 18 BYGG OG ANLEGG**
Fulle ordrebøker
 - 20 SJØMAT**
Moden for investering
 - 22 VAREHANDEL**
XS mot XXL
 - 24 OFFENTLIG SEKTOR**
På lag med næringslivet
 - 27 Investeringer i Nord-Norge**
 - 29 Redaksjonen**
 - 29 Datagrunnlag og metode**

Forsiden: Lærlingen Marte Solli, fra MBA Entreprenør på Mo, ble i juni 2013 kåret til nordnorsk mester i betongfag under Nordnorsk Bygg- og Anleggsmesse i Tromsø.

Foto: Bjørn Leirvik

Utgever: SpareBank 1 Nord-Norge
Utarbeidet av: Menon Business Economics og Bedriftskompetanse
Utforming: Rød Tråd
Trykk: Lundblad Media

Henvendelser vedrørende KB og ARENA rettes til SpareBank 1 Nord-Norge, Analyse og utvikling.

KB på nett: kbnn.no – snn.no

Trykket på miljøvennlig papir.
Både trykkeri, designbyrå og SpareBank 1 Nord-Norge er Miljøfyrtårn.

For Nord-Norge

Høstens KB setter søkelyset på investeringer i landsdelen. Bygg- og anleggssektoren nyter for tiden godt av det høye aktivitetsnivået med utbygging av veger, kraftlinjer, næringsbygg og boliger. Men det er også behov for å investere i kunnskap. Næringslivet skriker etter fagarbeidere. Da er det et paradoks at det er mangel på lærlingeplasser. Flere må dra lasset for å sikre at fagutdanningen møter behovet i næringslivet, at fagene får en mer praktisk tilnærming og at det er lærlingeplasser nok til å fullføre utdanningen.

Desiste årene har det vært igangsatt store oljeinvesteringsprosjekter både sør og langt nord i vår region. Den nye regjeringen har forlenget vernet av Lofoten, Vesterålen og Senja. Nye funn i Barentshavet bekrefter på sin side at dette området er ressursrikt. Usikkerhet om oljeprisen fremover kan imidlertid få betydning for utbyggings-takten, slik vi har sett med utsettelsen av feltet Johan Castberg. Den nordnorske leverandørindustrien vokser i dag på etterspørsel fra nye felt i drift utenfor Helgeland og Hammerfest. Skulle lave oljepriser føre til en langvarig utsettelse av investeringer på sokkelen i nord kan det etter hvert få konsekvenser for leverandørindustrien.

Nordnorsk eksport er i stor grad råvarebasert. Dette gjelder også for sjømatnæringen, som er en av de viktigste næringene både når det gjelder sysselsetting og verdiskaping. Det finnes hederlige unntak som Halvors Tradisjonsfisk som har fokus på kvalitet og merkevarebygging. De utnytter naturgitte fortrinn for foredling og promoterer at fisken er tørket i Lofoten under optimale forhold. Bedriften selger gryteklar tørrfisk, boknafisk og klippfisk til hele landet. I tillegg er Italia i ferd med å bli et viktig marked. Det viser muligheten til å utvikle torsk som Nord-Norges svar på "Parmaskinke".

Tromsø 12. november 2013

Jan-Frode Janson
Konsernsjef
SpareBank 1 Nord-Norge

Det finnes flere slike historier, men de er fortsatt for fragmenterte. For å virkelig lykkes bør man søke samarbeid på både kvalitet og merkevare på lik linje med olje-, oste- og vinprodusenter sør i Europa.

Sommerens Arctic Race of Norway ble akkurat det eventyret vi håpet på. Det startet som en vill idé i 2008 og ble en kjempesuksess allerede det første året. TV-bildene var spektakulære og ble vist i 110 land. I et år med stor nedgang i sommerturismen, gir dette grunn til å håpe at suksessen bidrar til fornyelse av reiselivet.

Vekst og investeringer i Nord-Norge krever kapital. Som landsdelens egen bank er SpareBank 1 Nord-Norge opptatt av å bidra aktivt til utviklinga i nord. Derfor har vi nylig gjennomført en emisjon på 750 mill kroner, slik at veksten blir mulig for vår del. Vi har klokketro på landsdelen med så mange spennende utviklingsmuligheter.

ARENA ser på hvordan næringslivet kan bruke Internett til å utvikle sine forretninger. Forbrukerne har allerede endret adferd både når de innhenter informasjon og når de handler. Mange diskuterer konkurransen mellom kjøpesentre og levedyktige bysentrum. Men ofte glemmer vi at bare i Nord-Norge utgjør netthandel mer enn 4 mrd kroner per år, og tendensen er økende. Internett gir i tillegg mulighet for spesialisert virksomhet også i områder der nærmarkedet er begrenset. For bedriftene er det to måter å se på Internett - enten som konkurrent eller som mulighet. Vi håper ARENA gir inspirasjon til å utnytte mulighetene.

Sammen får vi ting til å skje!

Skjermet for uvær

Den gryende usikkerheten som påvirker norsk økonomi fremover vil i liten grad slå ut i nord. Nordnorsk økonomi er mindre oljeavhengig enn resten av landet og økt aktivitet globalt vil bedre vekstvilkårene for viktige nordnorske næringer som sjømat, reiseliv og gruvedrift. Dette vil gi høy investeringsvekst fremover. Usikkerheten har imidlertid økt også i nord.

I Norges Banks regionale nettverksundersøkelse for tredje kvartal i år tegnes det et dystert bilde for Nord-Norge. Nærmest alle piler peker plutselig nedover. Vi tror dette er feil.

Nordnorsk næringsstruktur med tung vekt på råvarebasert produksjon, vil dra nytte av bedre økonomiske utsikter globalt. KB forventer derfor fortsatt sterk vekst i nord på tross av indikasjoner om avdempet vekst nasjonalt. Usikkerheten har imidlertid økt og våre prognoser kan derfor vise seg å være for optimistiske.

Høyere eksportvekst

Med forsiktig bedring i internasjonal økonomi, kan vi forvente en økning i etterspørselen etter norske råvarer og sjømat. Økt etterspørsel globalt vil kunne gi nytt press på råvareprisene. Dette kommer nordnorsk gruvevirksomhet og sjømatnæring til gode i 2014 og 2015. KB forventer derfor høyere eksportvekst for Nord-Norge, også sett i forhold til resten av landet, godt hjulpet av en svakere kronekurs. En gradvis avtagende vekst i Kina kan dempe den globale etterspørselsveksten, mens ny vekst i USA og Japan trekker opp. En bedring globalt vil også påvirke reiselivsnæringen positivt. Samlet sett gjør dette at KB forventer økt vekst for nordnorsk eksport i 2014.

KB forventer at investeringsveksten i Norge totalt sett vil bli noe lavere til neste år. Hovedsakelig er fallet i investeringsveksten nasjonalt drevet av lavere vekst i oljeinvesteringer, og et litt tregere boligmarked. Nord-Norge har en noe mer investeringsintensiv økonomi enn resten av landet og skulle i utgangspunktet rammes av dette skiftet. Fordi landsdelen i mindre grad er oljeavhengig og ordrebøkene for byggebransjen i nord ser solide ut, tror vi at investeringsveksten likevel blir høy i 2014. Spesielt vil bergverk- og mineralnæringen kunne oppleve økt investeringsvekst dersom metallprisene stiger.

Norsk tradisjonell eksportindustri kan også se mot lysere tider etter flere tøffe år. Dette vil være spesielt kjærkomment for Nordland, som har vært det fylket i landsdelen med svakest utvikling de seneste årene.

Dempet optimisme

Det er lite som skiller nordnorske forbrukere fra norske forbrukere for øvrig. Vi forventer derfor noe lavere forbruksvekst i Nord-Norge fremover, som i resten av landet. Lavere vekst i boligprisene kan gjøre husholdningene noe mer tilbakeholdne, samtidig som fokuset på det høye norske kostnadsnivået vil moderere lønnsoppgjørene.

Noe lavere vekst i økonomien fremover vil gi lavere etterspørsel etter arbeidskraft. Det har likevel vært mangel på kvalifisert arbeidskraft og ikke manglende etterspørsel som har holdt sysselsettingsveksten i nord nede. I lys av litt svakere sysselsettingsvekst i første halvår har vi justert ned tallene for 2013 og 2014.

Vi vil investere for å øke produksjonskapasiteten i gruvene. Å investere er nødvendig for å opprettholde konkurransevnen. Står du stille, går du bakover.

Frode Nilsen,
LNS

INVESTERINGER

– motoren for vekst i Nord-Norge

På lang sikt må vi investere for å høste velstand i landsdelen. I dette konjunkturbarometeret er vi derfor opptatt av hvor mye det skal investeres i Nord-Norge fremover. Under makroøkonomi fokuseres det på investeringer i 2014 og 2015.

KB ser på fremtidsutsikter for industriens investeringer i Nord-Norge, samt analyser av investeringsbehov i tjenestenæringene og offentlig sektor. Bakerst i KB presenteres en liste over investeringsprosjekter i landsdelen frem mot 2020, som dekker investeringer for nesten 200 mrd kroner.

Prognose for økonomien i Nord-Norge og Norge. Prosentvis endring fra året før.

	Nord-Norge			Norge		Norge		
	2012	2013	2014	2013	2014	2012	2013	2014
	Menon			Menon		SSB		
Privat konsum	2,5	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,5	4,3
Konsum i offentlig forvaltning	2,1	3,0	3,0	2,0	2,0	1,8	2,5	2,4
Brutto investeringer i fast realkapital	8,2	7,0	4,0	4,5	3,3	8,0	5,4	4,0
Eksport til utlandet	5,0	1,0	3,0	0,0	2,0	2,2	-0,3	2,1
Import fra utlandet	3,3	4,0	2,0	5,0	4,0	1,8	4,5	4,5
BNP (verdiskaping)	4,1	3,0	4,0	3,0	2,0	3,4	3,5	3,0
Sysselsettingsvekst	0,5	1,0	0,5	1,0	0,0	2,2	1,2	1,2
Registrert ledighet NAV	2,6	2,7	3,0	2,6	3,0			

INTERNASJONAL ØKONOMI – USA og Tyskland drar lasset

Verdensøkonomiens forventede oppsving lar vente på seg. De store bankenes og institusjonenes prognoser for 2013 er nedjusterte, på tross av stadig sterkere indikasjoner på at bunnen er nådd. KB tror nedjusteringen for inneværende år kun er en utsettelse av oppturen og at veksten vil ta seg opp i 2014 og fortsette inn i 2015.

Stadig økende optimisme blant næringsliv og husholdninger i den vestlige delen av verden gir tegn til økt vekst. Finansmarkedenes vilje til å ta risiko har også vendt tilbake. Og sammen med vedvarende utsikter til lave styringsrenter gir det et godt fundament for økte investeringer. Amerikansk økonomi vil være en drivende kraft for den globale veksten, og en svært ekspansiv penge- og finanspolitikk kan også føre Japan ut av skyggene. Det finnes imidlertid skjær i sjøen; dersom inflasjonen stiger raskere enn forventet vil økte styringsrenter kunne bremse opp den skjøre veksten. I tillegg vil en eventuell

hard landing i Kina kunne få betydelige konsekvenser for verdensøkonomien. Det samlede bildet er likevel mer positivt enn på lenge og verden ser endelig ut til å kunne bryte ut av de senere års negative spiral.

Farten i USA øker

Etter en skuffende første halvdel av 2013 vil amerikansk økonomi skyte fart og overgå forventningene for resten av året. Denne tendensen vil fortsette i de neste to årene og bidra til å trekke resten av verdensøkonomien oppover. Den siste tids markante bedring i boligmarkedene og økt fremtidsoptimisme blant både bedrifter og husholdninger, gir nå grobunn for sterk vekst i USA. Dette indikerer også aksjemarkedene der flere indekser nylig har nådd rekordnoteringer. Sammen med økt optimisme og fortsatt pengepolitiske stimulanter gir dette forventninger om høyere vekst i både investeringer og sysselsetting. Med en foreløpig løsning på budsjettkonflikten og heving av gjeldstaket er den største trusselen mot den amerikanske oppturen avblåst for denne

gang. Avtalen er imidlertid en kortsiktig løsning og skulle den politiske konflikten blusse opp igjen over nyttår kan usikkerheten slå inn i økonomien på nytt.

Eurosonen forblir ett av de svakeste områdene av verdensøkonomien, men ytterligere stabilisering av området forventes. Selv om økt optimisme kan spores blant næringsliv og husholdninger, er pessimismen fortsatt rådende. Det er likevel lyspunkter å trekke frem; etter seks sammenhengende kvartaler med tilbakegang kunne den europeiske økonomien igjen vise til vekst i andre kvartal 2013. Fallende lønninger i kriselandene bedrer konkurranseevnen, og drahjelp fra etter spørrel i USA og Tyskland holder eksportsektoren i sør oppe. Etterhvert som området stabiliserer seg og økonomien igjen begynner å vokse, kan behovet for budsjettkutt og stram finanspolitikk avta. Kredittilgangen i kriselandene er imidlertid fortsatt lav, noe som gir liten utlånsvekst selv til solide selskaper. KB forventer derfor vekst i Eurosonen, men veksttakten vil være lav og arbeidsledigheten fortsatt høy.

NORSK ØKONOMI

– Fortsatt sterk vekst, men gryende usikkerhet

I løpet av sommeren har det kommet indikasjoner på at et taktskifte er i emning i norsk økonomi. Stigende arbeidsledighet har vært uvanlig kost i annerledeslandet Norge de siste årene. Tendenser til nedkjøling i boligmarkedene har vært synlige hele våren, men sommerens stagnasjon i boligprisene kom likevel overraskende. En uvanlig solfylt sommer har nok medvirket til boligmarkedets bråstans, men det er likevel grunn til å tro at prisfesten er over for denne gang. Økte tekniske krav har allerede satt lønnsomheten i byggebransjen under press og faren for reduserte boligpriser vil bremse utbyggingstakten og investeringene betydelig, noe vi allerede har sett tendenser til.

Større betydning for norsk økonomi kan imidlertid fall i oljeinvesteringene få. I lys av en oppbremsing av veksten i Kina har risikoen for et fall i oljeprisen økt. Dette kan fort slå inn på investeringsiveren i offshore som igjen vil påvirke leverandørindustrien. Økt usikkerhet, høye kostnader og press på gassprisene kan føre til at den imponerende investeringsveksten avtar. KB forventer høy vekst i oljeinvesteringen i Norge ut 2013, men betydelig lavere vekst i årene som kommer.

Lavere vekst i oljeinvesteringene vil slå inn på produksjon og investeringer i offshore leverandørindustri. Aker Solutions rapporterte nylig om en betydelig tørke i ordretilgangen og advarte samtidig om investeringskutt hos oljeselskapene. Leverandørindustrien har fått en stadig viktigere rolle i norsk økonomi. Når investeringstakten på sokkelen bremser opp, vil mye av grunnlaget for en fortsatt sterk vekst i leverandørindustrien forsvinne. Sterkere vekst i verdensøkonomien kan imidlertid kompensere for dette. Leverandørindustrien er blitt stadig mer internasjonalsert og eksporterte for over 140 mrd kroner i 2012.

Ny vekst i verdensøkonomien vil også lette presset på tradisjonell eksportindustri og gi økte investeringer her. Dette vil ikke fullt ut kompensere for lavere vekst i oljeinvesteringene og offshore leverandørindustri. Totalt forventer KB en gradvis fallende vekst i investeringene.

Samlet for 2013 forventer KB fortsatt høy vekst, om enn noe nedjustert fra prognosene i vår. Forbruksveksten er høy, men vi justerer ned prognosene for inneværende år. Årsaken er et overraskende beskjedent lønnsoppgjør, svake sommermåneder og økt usikkerhet i boligmarkedet. Det er imidlertid ingen grunn til å forvente at forbruksveksten skal avta ytterligere i 2014 og 2015, gitt fortsatt lav ledighet og solid privatøkonomi i husholdningene.

Med svakere utvikling i norsk økonomi vil også sysselsettingsveksten avta og nærme seg null i 2014 og 2015. Ledigheten vil ikke øke mye. Dette skyldes blant annet at arbeidsinnvandringen vil avta, ettersom verdensøkonomien så smått tar seg opp igjen og norsk økonomi flater noe ut. Todeling av økonomien, oljesektor versus fastland, vil fortsatt prege norsk økonomi fremover. Dette fører med seg spenninger i lønnsoppgjørene. Et økende fokus på kostnadspress og todeling vil gi moderate lønnsoppgjør, men skulle inflasjonen begynne å stige kan lønnspresset igjen gjøre seg gjeldende.

VERN AV LOFOTEN, VESTERÅLEN OG SENJA – men stort potensial i Barentshavet

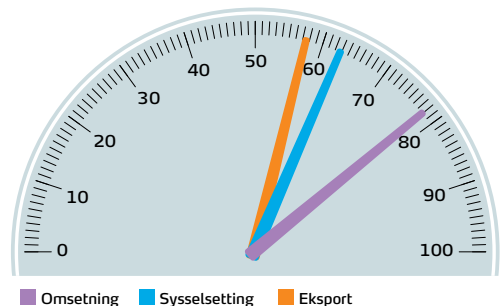
Det blir ingen konsekvensutredning av Lofoten og Vesterålen de neste fire årene, og iskanten i Barentshavet er stengt for petroleumsaktivitet. Dette går frem av avtalen Venstre og KrF har fått gjennomslag for i regjeringssonderingene. Fokuset på Barentshavet er imidlertid stort. Oljeselskapet Lundin meldte i høst om et olje- og gassfunn på Gohta-prospektet i Barentshavet. Ifølge foreløpige beregninger er det snakk om 113-239 mill fat oljekvivalenter, på størrelse med Goliat-feltet.

At letemodellen for Johan Castberg (Skrugaard/Havis) feltet slo til har i tillegg gjort at et stort område, kalt Loppa, er veldig interessant for oljeselskapene. Med funn også i det nordlige Hoop-området, mellom Hammerfest og Bjørnøya, har Barentshavet vist at det virkelig har potensial.

Utfordringer knyttet til infrastruktur samt stenging av iskanten kan imidlertid redusere fremtidig aktivitet.

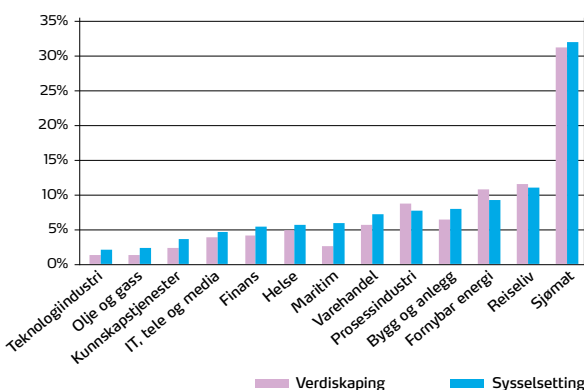
Bedriftene i Nord-Norge har høye forventninger til økt omsetning ett år fremover, men forventningene til eksportvekst og sysselsetting er mer moderate.

Kilde: KBs forventningsundersøkelse

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere. 50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

Nord-Norges andel av verdiskaping og sysselsetting i ulike næringer, estimat 2012. Kilde: Menon

Sentrale internasjonale prognoser. Vekst i BNP fra forrige år. Kilde: Menon

	2012	PROGNOSE 2013			PROGNOSE 2014		
	IMF	IMF	HANDELS-BANKEN	SEB	IMF	HANDELS-BANKEN	SEB
USA	2,8	1,6	1,6	1,6	2,6	2,6	3,3
EUROSONEN	-0,6	-0,4	-0,5	-0,5	1,0	1,0	0,8
JAPAN	2,0	2,0	1,7	1,9	1,2	1,3	1,4
KINA	7,7	7,6	7,5	7,5	7,3	7,5	7,4
INDIA	3,2	3,8	5,0	5,0	5,1	5,0	5,6
UTVIKLINGSLAND	4,9	4,5		4,8	5,1		5,3
VERDEN	3,2	2,9		3,2	3,6		4,0

KSATs satellittstasjon på Svalbard, SvalSat, regnes som verdens best plasserte bakkestasjon for satellttovervåkning. Foto: KSAT – Kongsberg Satellite Services

Suksess med skreddersøm

Nordnorsk industri som klarer å kombinere tilgangen til naturressurser med unik kunnskap og avanserte og fleksible løsninger, vil være mest attraktiv for investeringer i fremtiden. Mange verkstedsbaserte bedrifter hviler på denne attraktive kombinasjonen. Det er gryende tendenser til fremvekst av slike miljøer i både Harstad, Bodø, Tromsø, Sandnessjøen, Kirkenes og Hammerfest.

Nord-Norge sysselsetter ikke noen stor andel av landets industriarbeidere. Bare 7% av dem jobber i landsdelen. Men hele 13% av landets industriinvesteringer er utført i Nord-Norge. Denne høye andelen viser at den nordnorske industrien er svært kapitalintensiv. Investeringene genererer økonomisk aktivitet langt utover industrien selv, for eksempel i bygg- og anleggsnæringen. Det er derfor viktig å forstå hva som styrer veksten i denne næringen fremover.

Konkurransbildet endrer seg

Landsdelens sterkeste kort i konkurransen om industrielle investeringer har tradisjonelt vært rik tilgang på naturressurser og energi. Petroleum, fisk, fornybare energikilder, mineraler og naturbaserte turistopplevelser er de viktigste ressursene. Fordi de europeiske kraftmarkedene blir mer integrerte og naturressurser lett kan fraktes til andre steder med lavere bearbeidingskostnader, blir disse faktorene mindre viktige som lokaliseringstrinn i fremtiden. Det har folk i Nord-Norge kjent på kroppen, både i Glomfjord, Narvik, Mosjøen og i fiskeforedlingsindustrien langs hele kysten.

To typer kompetanse

For å vinne frem i den internasjonale konkurransen, må rik tilgang på naturressurser kombineres med overlegen kompetanse og innovative teknologimiljøer med fleksible ingeniører og fagarbeidere. I industribedrifter går det et viktig skille mellom produksjonskompetanse og verkstedskompetanse.

Produksjonskompetanse handler om evnen til å standardisere produkter og effektivisere prosesser for å kunne skape store volumer med forutsigbar kvalitet til lavest mulig kostnad. Dette er de gode på i land som Tyskland, Sverige, Japan, Korea og etter hvert Kina. Innovasjon og FoU utføres ofte i egne avdelinger, før de blir implementert i stor skala i produksjonsavdelingene.

I verkstedsbaserte industribedrifter er det en annen logikk. Der er produksjon og utvikling integrert, fordi oppgavene er forskjellige hver eneste gang. Verkstedskompetanse handler om å løse mer eller mindre unike problemer på en mest mulig effektiv måte. Løsningene kan være helt nye teknologier, men som regel handler det om å finne nye måter å kombinere kjente elementer på.

Industriens fremtid i nord

Det er den verkstedsbaserte industrien som lykkes best i Norge. Dette gjelder for eksempel maritim/offshoreleverandørindustri, der innovasjon og produksjon som oftest er integrert. Bakgrunnen for suksessen er både norske ingeniørtradisjoner, norsk organisasjonskultur og den klyngebaserte industriutviklingen vi har sett de siste 10-20 årene. I klyngene jobber kunder, leverandører og kunnskapsprodusenter tett sammen. Informasjon deles og den gjensidige tilliten er høyere enn i andre land.

Eventuelle investeringer vil gjøres i Tyskland eller i Sverige. Dette er fordi bedriften nå er i en mer moden fase og disse markedene er mer egnet for industrialisering enn Norge.

*Håvard Lillebo,
Innotech Solar*

Hva da med prosessindustrien? Den delen av prosessindustrien som vil overleve, må klare å kombinere produksjonskompetanse med stabil tilgang på billige råvarer og energi. Arbeidskostnadene betyr lite. Evnen til kontinuerlig problemløsning, i form av produkt- og prosessinnovasjoner, fremheves av eiere og industriledere som kjennetegn ved prosessindustri som lykkes. Mange utenlandske aktører som har gjort industrielle investeringer i Norge, sier at når teknologien er utprøvd og kjent, vil

produksjonen flyttes til land med høyere produksjonskompetanse.

Industrien i Nord-Norge er bare i begrenset grad basert på verkstedskompetanse. Det er få eksempler på lokale, spesialiserte industriklynger av samme type som Kongsberg, Kristiansand og Sunnmøre der verkstedsbedriftene dominerer. Dette skyldes dels at Nord-Norges lokaliseringstrinn har vært knyttet til andre faktorer, spesielt naturressurser og energi.

Sol- og teknologimiljøet rundt Narvik er et viktig unntak, det samme er klyngen for sjømatindustri i Bodø-regionen og industriklyngesamarbeidet på Furuflaten i Lyngen. Mange andre steder går også utviklingen i riktig retning. Det er tydelige tendenser til fremvoksende verkstedsbaserte næringsklynger i både Tromsø-regionen, Kirkenes, Sandnessjøen, og Hammerfest. Flere av disse miljøene er representert med klyngeorganisasjoner basert på Innovasjon Norges Arena- og NCE-programmer.

VERKSTEDBEDRIFTER OG FoU

Den store forekomsten av bedrifter i Norge som baserer seg på verkstedkompetanse er en viktig årsak til at norsk næringslivs FoU-investeringer fremstår som lave i internasjonale sammenligninger.

I verkstedbedrifter er utvikling, innovasjon og produksjon integrert, så utvikling ikke blir registrert som FoU fordi bedriftene ikke skiller den fra all annen aktivitet.

MARITIM/OFFSHOREINDUSTRI

Markedsmulighetene innen maritim/offshore ser lovende ut. Svak utvikling i verdensøkonomien kan derimot føre til svekket oljepris og fall i oljeselskapenes investeringer i leting og utbygging. Petroleumsnæringen i Nord-Norge er avhengig av en høy oljepris for å gjøre det attraktivt å investere i leting og utbygging i Norskehavet og Barentsregionen.

For maritim/offshoreindustrien er to lokaliseringfaktorer spesielt viktige; verkstedskompetanse og nærhet til kunder, leverandører og samarbeidspartnere. På begge områdene er industrien i landsdelen svakt utviklet, særlig sammenlignet med spesialiserte lokale klynger som Stavanger, Møre og Kristiansand. Dette oppveies til en viss grad av nærhet til markedet og av spesialisert arktisk kompetanse. Utfordringen er likevel at de mest kunnskapsbaserte og produktive aktivitetene foregår utenfor landsdelen, mens ren utbyggings- og produksjonsaktivitet foregår i nord. Den nordnorske industriens verdiskaping per ansatt utgjør bare 70% av det nasjonale nivået.

Bedriftene som svarte på KBs forventningsundersøkelse i september, rapporterer om vekst i omsetning og lønnsomhet i 2013. De har også forventninger om vekst i 2014. Eksporten ser derimot ut til å bli lavere i år enn i fjor. Selv om flere tror det vil gå bedre neste år, kan eksportnedgangen være et tegn på at denne delen av industrien begynner å slite med konkurransevnen på det internasjonale markedet. Likevel oppgir et flertall av bedriftene i maritim/offshore at de har planer om å øke investeringene i 2014. Dette gjelder spesielt i maskiner og utstyr, men også i kompetanse, FoU og markedsføring.

PROSESSINDUSTRI

Etter 2009 har markedsutviklingen vært vesentlig dårligere for prosessindustri enn for maritim/offshoreindustri.

Den svake veksten i verdensøkonomien fører til at de industrielle mulighetene ser begrenset ut i et kort tidsperspektiv, men på lengre sikt er det grunn til å forvente økt vekst i etterspørselen etter både energi og de fleste naturressurser.

I KBs forventningsundersøkelse er bedriftene i prosessindustrien mer pessimistiske og negative enn andre bedrifter i nord. Kun 30% oppgir at omsetningen siste år er høyere enn forrige år. 60% oppgir i tillegg at lønnsomheten er svakere. Resultatene må tolkes med varsomhet da det bare er ti respondenter, men regnskapsdata viser at ingen andre næringer i Nord-Norge har så svak lønnsomhet som prosessindustrien.

Bedriftene er mer optimistiske for neste år, men dette følges ikke opp av investeringsplaner. Ingen av respondentene har planer om å øke investeringene i utstyr, maskiner og IT. Noen få har planer om å øke investeringer i FoU, kompetanse og markedsføring.

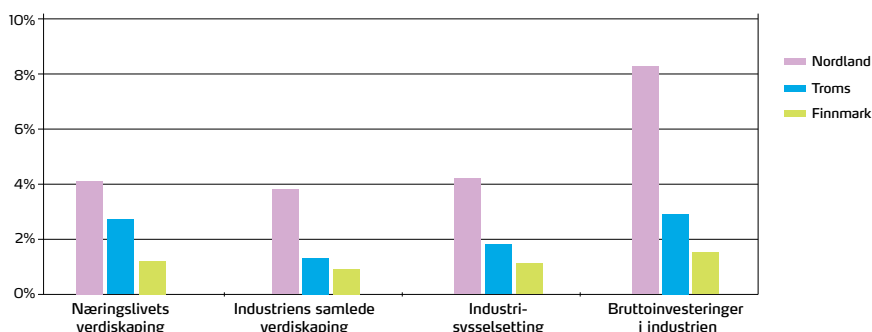
SJØMATINDUSTRI

Sjømatnæringen er samlet sett Nord-Norges sterkeste næring og scorer høyt på størrelse, vekst og internasjonal konkurransevne. For industridelen i næringen er derimot mulighetsbildet mer blandet.

Oppdrettsindustriens imponerende utvikling baserer seg i hovedsak på en tett og velfungerende interaksjon mellom produksjonskompetanse og vitenskapelig kompetanse i tillegg til unike lokaliteter. Dette fortrinnet har også en solid forankring i landsdelen og gir grunnlag for videre vekst.

Foredlingsindustrien har på sin side ikke klart å utvikle en tilstrekkelig høy produksjonskompetanse til å veie opp for høye lønnskostnader. Denne industrien har verken lønnsomhet til å investere i automasjon og effektive prosesser, eller rammebetingelser som gir anledning til forutsigbare leveranser til markedene. Uten slike forutsetninger vil nordnorsk foredlingsindustri helle mot en logistikk-funksjon som bringer kvalitetsråstoff raskest mulig fra flåten til markedene. Som tilpasning er det kanskje ikke bare dumt. Det kan åpne for sterkere synergier med andre maritime næringer og større rom for å utnytte verkstedskompetansen.

De tre nordnorske fylkenes andel av nasjonal verdiskaping i hele næringslivet (venstre søyle), samt andel av industriens samlede verdiskaping, sysselsetting og investeringer. Kilde: SSB

KORT OM INDUSTRIINÆRINGENE

Sjømatindustrien

– oppdrett og industriell foredling av sjømat, og noe marint orientert utstyrs- og leverandørindustri.

Sjømat er den mest eksportrettede industrien i Norge og er konsentrert på Vestlandet og i Nord-Norge. Biomar, Mainstream, Grieg Seafood og Salmar er store bedrifter i nord.

Prosessindustri

– metallindustri, materialer, kjemisk industri, petrokjemisk og papirindustri.

Denne delen av industrien er sterkt påvirket av prissettingen på verdensmarkedet. Prosessindustri skiller seg ut ved å være lokalisert over hele distrikts-Norge. I Nord-Norge finner vi en lang rekke store bedrifter, som Celsa Armeringsstål, Sydvaranger, Finnfjord, Glencore Mangane, Rana Gruber og Norwegian Crystallites.

Maritim/offshoreleverandørindustri

– offshore fabrikasjon, verft og maritimt utstyr.

Maritim/offshore er en sterk og raskt fremvoksende industri. Innovasjonstakten og produktiviteten er høy. Industrien domineres av sterke lokale klynger i Kristiansand, Kongsberg og på Sunnmøre. I Nord-Norge er en arktisk maritim klynge under utvikling. Sentrale bedrifter i landsdelen er blant annet ABB, Nexans, Norsk Stål, Rapp Marine Group og NorLense.

Teknologiindustri

– medisinsk teknologi, farmasi, elektronikk og maskiner og transport.

Teknologiindustrien er, som maritim/offshore, relativt sterkt konsentrert geografisk, for eksempel med medisinsk teknologi i Oslo og elektronikk i Horten. Nord-Norge har en liten andel av denne industrien, med ITS Narvik, Ayanda, Elektrisk Byrå og Aktiv Ortopedi som eksempler. De fleste bedriftene innen maritim/offshore er egentlig teknologibedrifter.

Forbruksvareindustrien

– mat-, tekstil- og møbelprodusenter.

Store deler av industrien, spesielt næringsmidler, er skjermet fra direkte internasjonal konkurranse og rettet mot det nasjonale markedet. Forbruksvareindustrien med bedrifter som Mack, Kuraas, Bakehuset og Horns Slakteri er i større grad lokalisert i innlandet og i de største byene.

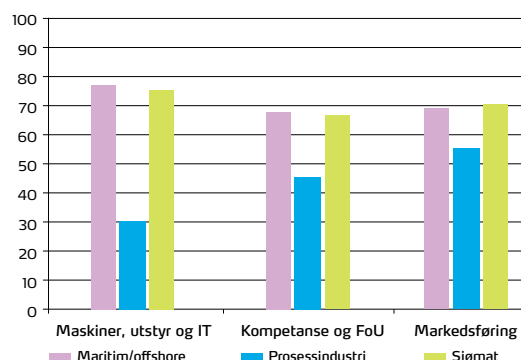

SYV HOVEDFAKTORER som styrer lokaliseringsvalg:

- Naturressurser og energi**
råvarekostnader
- Arbeidskraft**
lønnskostnader
- Nærhet til marked**
transportkostnader
- Produksjonskompetanse**
produksjonskostnader og standardisert kvalitet
- Verkstedskompetanse**
problemløsningsevne
– skreddersydde produkter og løsninger, gjerne basert på masseproduserte komponenter
- Vitenskapelig kompetanse**
kunnskapsutvikling
– material-, teknologi- og prosessinnovasjoner
- Nærhet til kunder, leverandører og samarbeidspartnere**
innovasjonsimpulser fra kundene, konkurransedyktige leveranser, lave transaksjonskostnader, tilgang på kompetanse og økt markedstilgang

Bedriftenes investeringsplaner det neste året.

Kilde: KBs forventningsundersøkelse

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere.
50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

Industriens aktivitet i Nord-Norge. Kilde: Menon

	VERDISKAPING 2012	SYSSELSATTE 2012	NORD-NORGES ANDEL	ÅRLIG OMSETNINGS-VEKST	
				2007-2012	2011-2012
FORBRUKSVARER	1.451	2.511	4 %	0 %	1 %
MARITIM/OFFSHORE	2.259	3.286	2 %	5 %	17 %
PROSESSINDUSTRI	5.626	6.194	9 %	4 %	5 %
SJØMATINDUSTRI	5.279	6.200	30 %	4 %	5 %
TEKNOLOGIINDUSTRI	411	586	2 %	1 %	-2 %
SUM	15.027	18.777	6 %	4 %	5 %

Vekst krever fagfolk

Nord-Norge trenger fagarbeidere for å gjennomføre planlagte investeringer. Det er fremdeles et skrikende behov for flere fagarbeidere i bygg og anlegg spesielt, men også i næringslivet for øvrig. Det store frafallet i yrkesfaglig opplæring er hovedårsaken til problemet.

KBs makroprognose anslår en sysselsetningsvekst i Nord-Norge på 1% i år og 0,5% for 2014. Anslagene er justert ned fra vårens KB på grunn av svakere vekst i sysselsetting første halvår av 2013. Mangel på kvalifisert arbeidskraft har holdt sysselsetningsveksten nede i landsdelen. KB forventer at arbeidsløsheten blir stabil på 2,6% ut 2014.

Mangelen får konsekvenser

Tilgang til kompetent arbeidskraft er avgjørende for å sikre økonomisk vekst i Nord-Norge. KBs forventningsundersøkelse i vår, og nå i høst, viser at næringslivet har betydelige problemer med å rekruttere fagarbeidere. Dette gjelder særlig innen bygg og anlegg, og denne næringen er helt avgjørende for å få på plass de fysiske investeringene i regionen.

Tilgang på riktig arbeidskraft er viktig for at nordnorske bedrifter i bygg- og anleggsbransjen skal evne å følge opp anbudene som kommer. Får man ikke tak i nok fagarbeidere risikerer man at investeringene må trappes ned, eller blir forsinket. Vanskeligheter med å rekruttere riktig kompetanse, også innen handel, sjømat og reiseliv, kan føre til at bedrifter velger å lokalisere seg eller utvide andre steder. Mangel på fagarbeidere er derfor en betydelig bremsekloss for fremtidig vekst.

Mangelen på fagarbeidere skyldes i stor grad at det ikke utdannes nok arbeidskraft av denne typen i landsdelen. Behovet dekkes til dels av utenlandske fagarbeidere, men i et langsiktig perspektiv er det risikofylt om veksten i næringslivet er avhengig av et stort innvandringsoverskudd. Dersom økonomien i Europa forbedres er det ikke gitt at det å

arbeide i Nord-Norge vil være like attraktivt, og det kan bli kostbart å holde på kompetansen.

En årsak til mangelen på fagarbeidere er den lave fullføringsgraden i yrkesfaglig utdanning. Fullføringsgraden i videregående opplæring er lavere i de nordligste fylkene enn i landet for øvrig, og frafallet er spesielt høyt innen yrkesfag. Mye av frafallet skyldes mangel på lærlingeplasser. Frafallet er størst etter fullført andre klasse på videregående skole, Vg2, ifølge Troms fylkeskommune.

En av grunnene til at vi kommer dårligere ut i Nord-Norge er at vi har et mindre næringsliv som står klart til å ta imot lærlinger. Dette er særlig vanskelig på små steder med et lite variert næringsliv.

*Sedolf Sletli,
Troms fylkeskommune*

Feile lærlinger

Det er etter Vg2 at eleven går videre som lærling i bedrift, tar påbygning eller går videre til Vg3. Mye av frafallet skyldes at de som er ferdig med Vg2 ikke får lærlingeplass. Årsakene til dette varierer. Fra individuelle årsaker, som at de enkelte elevene har stort fravær eller dårlige karakterer, til mer strukturelle årsaker, som at det ikke finnes nok lærlingeplasser på grunn av mangel på samsvar mellom opplæring og behov. Et annet forhold av betydning er hvorvidt bedriftene ønsker å ta inn lærlinger. Bedrifter må vurdere både de økonomiske rammene knyttet til å ta i mot lærlinger, og hvilke ressurser oppfølgingen av en lærling vil kreve.

FOLKETALLET

i Nord-Norge, juni 2013

476.411

Økningen i andre kvartal var på 904 personer. Dette skyldes hovedsakelig nettoinnvandring.

ARBEIDSSTYRKEN

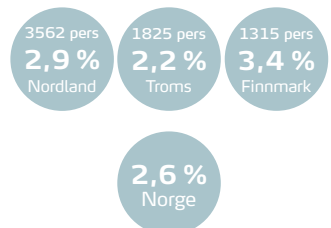
i Nord-Norge, 2. kvartal 2013

245.000

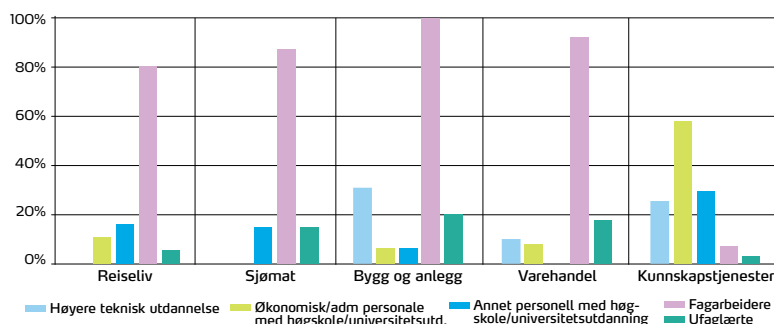
ARBEIDSLEDIGE

i Nord-Norge, september 2013

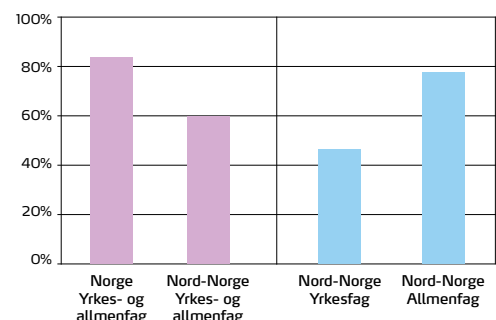

Type kompetanse som er vanskelig å rekruttere.

Kilde: KBs forventningsundersøkelse

Andel elever som har fullført innen 5 år etter påbegynt videregående opplæring i 2007. Kilde: SSB

For få lærlingeplasser

Dagens system for lærlinger er sårbart ved at det er så avhengig av bedriftene. Systemet er konjunkturavhengig ettersom bedriftene som regel ansetter få lærlinger i lavkonjunktur. Lærlingeordningen er også avhengig av å ha et bredt og sterkt arbeidsliv. utfordringer med å finne nok lærlingeplasser er også tilstede i Nordland, som i større grad enn Troms og Finnmark er industritungt og har et større næringsliv. Gunnar Pedersen i Nordland fylkeskommune mener det er feil å klassifisere alle som ikke fullfører yrkesfaglig utdanning som drop-outs: «De fleste elevene som ikke fullfører klarer ikke å finne seg en lærlingeplass. Dette skyldes ofte en mismatch mellom utdanningene som tilbys og kompetansen næringslivet etterspør.» I Nordland etterspør bedriftene nok lærlinger innen restaurant og matfag, naturbruk og service og samferdsel. Innen fag som automatisering, elektriker, barne- og ungdomsarbeider, anleggsmaskinfører og bilfagene, utdannes det imidlertid for mange i forhold til behovene i bedriftene og det offentlige.

Undersøkelser tyder også på at elevenes kunnskap og kompetanse ikke er relevant nok. Byggenæringens landsforenings medlemsundersøkelse viser at bedrifter over hele landet er stadig mindre fornøyde

med lærlingene de mottar. Bedriftene oppgir at elevene har for lite praktisk kompetanse og erfaring. Dette kan skyldes endringer i videregående opplæring som gjør at elevene får mindre yrkesrettet teori og samles i for lite spesialiserte fagretninger. Å opprette lærlingeplasser oppleves derfor som kostbart for bedriftene fordi lærlingenes kunnskap ikke er god nok. Det er viktig at bedrifter tar ansvar for å tilby lærlingeplasser for å sikre fremtidig arbeidskraft. Samtidig er det også en del offentlig sektor kan gjøre. Kunnskapen og kompetansen til de som går ut av Vg2 og søker lærlingeplasser må være relevant for bedriftene. Fylkene kan redusere skjevheten mellom hvilke fagretninger som tilbys og hva slags lærlingeplasser som er tilgjengelige.

Det er en opplevelse i enkelte bedrifter at lærlingene er dårligere i dag enn tidligere. Det skyldes at de er mindre forberedt i sitt fag. De vet litt om mange fag, har mindre praktisk erfaring og er for sent spesialiserte.

Marit Inger Heimdal,
NHO

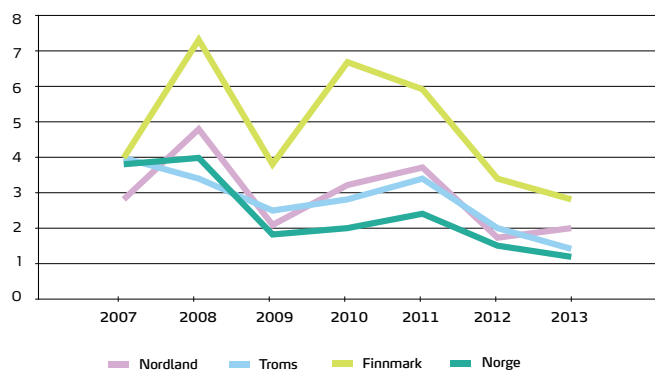
KORT OM ARBEIDSMARKEDET

Varehandel og bygg- og anleggsnæringen sysselsetter flest i privat sektor både i Nord-Norge og landet for øvrig. I 2012 var det 26.000 og 24.000 årsverk i disse næringene. Reiseliv er tredje størst, med 12.750 årsverk. Offentlig sektor er den største arbeidsgiveren i Nord-Norge, med 94.400 årsverk. Offentlig forretningsdrift som Husbanken, Statnett og en del kommunale og interkommunale foretak kommer i tillegg.

Fylkene i Nord-Norge har alle et strammere arbeidsmarked enn landet for øvrig, dette gjelder særlig Finnmark. Stramhetsindikatoren er forholdstallet mellom mangelen på arbeidskraft og ønsket sysselsetting, og er hentet fra NAVs bedriftsundersøkelse. Et høyt forholdstall indikerer stramt arbeidsmarked og mulig problem med å rekruttere arbeidskraft til virksomhetene.

Stramhetsindikator, antall arbeidsledige per utlyste stilling.

Kilde: NAVs bedriftsundersøkelse

Helt arbeidsledige. Prosent av arbeidsstyrken, årssnitt. Kilde: SSB

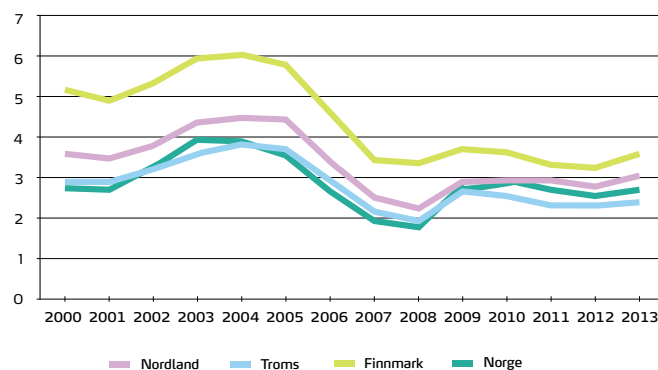

Foto: Bjarne Riesto

Vil sommerkrisen fortsette?

2013 ser ut til å bli et dårlig år for reiselivet i Nord-Norge. KB anslår at nedgangen er midlertidig, men at næringen må gjennomgå en krevende omstillingsprosess. Den tradisjonelle utenlandsturismen om sommeren svekkes, mens opplevelsesbasert helårsturisme levert av profesjonelle høykvalitetsbedrifter styrkes.

For de som trodde at nisje- og opplevelsesmarkedene var redningen for turismen i Nord-Norge, er ferske tall fra Statistisk Sentralbyrå en kalddusj. Status etter sommersesongen 2013 er et fall i utenlandske hotellgjestedøgn på 9,2% fra året før. Lofoten har en nedgang i hotellgjestedøgn på 19%, omtrent like stort fall blant norske og utenlandske gjester. Finnmark har nullvekst, men også her er det betydelig fall blant utenlandske gjester. Tromsø kommer bedre ut enn de fleste andre regioner, men har likevel et fall i utenlandske gjestedøgn.

Svak utvikling i 2013?

Er dette uttrykk for et trendskifte der de siste årenes høye vekst er forbi? Eller bør vi

betrakte årets resultater som et kortsiktig konjunktorelt tilbakeslag? To forhold kan tyde på det siste. For det første er det fra kriserammede europeiske land vi finner nedgangen i antall turister. I tillegg til det tyske markedet, hvor nedgangen er svært høy, er det kraftig nedgang i det franske, spanske og italienske markedet. EU ser ut til å være på vei ut av resesjonen, og det er grunn til å håpe at utviklingen i antall gjester fra de kriserammede landene vil snu. Kanskje allerede fra neste år. Fra land som Japan, USA og Australia har antall gjestedøgn økt. Det samme gjelder antall gjestedøgn fra andre asiatiske land, selv om volumene fremdeles er små. En annen grunn til optimisme er at det har vært en

sterk vekst i utenlandske gjester til Nord-Norge i vintersesongen, særlig i februar. Dette kan kompensere for at sommermarkedet svikter.

Mørkt i distriktene

Yrkes- og kurstrafikken har samlet vokst med 10% i Tromsø og Bodø fra 2004 til 2012, mens den har økt med 4% i resten av landsdelen. Serveringstjenester og opplevelser i byene har høy vekst, fordi de betjener en voksende lokalbefolkning med stadig høyere inntekt. Byene har ikke bare flere innbyggere enn distriktene, gjennomsnittsinntekten er også høyere.

Det første Arctic Race of Norway ble arrangert med stor suksess i sommer. Firedagersrittet samlet en mengde internasjonale sykkelstjerner og fikk TV-dekning i hele no land. Foto: Trym Ivar Bergsmo

Overnattings- og transportbedriftene i byene har relativt god vekst fordi næringslivet i Nord-Norge har fortsatt å vokse de siste årene, til tross for finanskrisen og økonomiske nedgangstider i resten av Europa. Hovedtyngden av næringslivet ligger i byene, så yrkestrafikken kommer i hovedsak dit. Dersom yrkesreisende skal til tettsteder og bygder, vil de ofte reise via flyplasser i byene.

Kurs- og konferansemarkedet kan også forventes å ha bedre utvikling i byene enn i distriktene. Det skyldes at både offentlige og private kunder ønsker kortest mulig reisetid.

Det som er verre for distriktene, er at kapasitetsutnyttelsen er langt dårligere og hotellenes rominntekter er lavere enn i byene. Det resulterer i svak lønnsomhet i svært mange reiselivsbedrifter. Fra januar til juli i 2013 har gjennomsnittlig kapasitetsutnyttelse i Tromsø vært 69% og i Bodø 65% mot 52% i landsdelen generelt. Inntekt per tilgjengelige rom er 600 kroner i Tromsø og 550 kroner i Bodø, mot drøyt 400 kroner i resten av landsdelen. Hovedårsaken er at turistmarkedene er konsentrert i noen få måneder i året, mens lokalbefolkningen i byene spiser på restaurant, drikker øl og bruker kulturtilbudet hele året. Yrkestrafikken er også relativ jevn

over hele året. Det viktigste unntaket er sommeren, men da kan kapasiteten i byreiselivet fylles av sommerturister.

Utviklingen er til å leve med for distriktsreiselivet dersom turistmarkedet (ferie og fritid) kan kompensere for skjevheten mellom lokal- og yrkesmarkedet. Problemet er at det er gode grunner til å forvente at norske distrikter vil tape i turistmarkedene også. Lønnsveksten i Norge er høy, og lønnsgapet mellom Norge og konkurrentland ligner stadig mer på et krokodillegap. I lokal- og yrkesmarkedet kan bedriftene i stor grad velte økte kostnader over på kundene, men i turistmarkedet er det vanskeligere. Kan ikke prisene økes, må kostnadene kuttes. Dette har en tendens til å gå utover investeringer i kompetanse, produktkvalitet og markedsføring.

Potensial for vekst

Nord-Norge har et unikt naturgrunnlag med et stort og bare delvis utnyttet markeds-potensial internasjonalt. Lonely Planet har nylig utgitt en ny bok, «1000 ultimate adventures». I boken beskrives Norge som en av de beste destinasjonene for aktive turister og adrenalinjegerne, hvor midnattssola og nordlyset i Tromsø trekkes frem som en av de store attraksjonene.

Storslagen natur og vær fenomener skaper ikke konkurransedyktig reiseliv av seg selv. Bedriftene må utvikle produkter som er tilstrekkelig attraktive for betalingsvillige markeder, og produktene må gjøres tilgjengelige, markedsføres og selges til disse markedene.

Reiselivsnæringen i Tromsø har allerede fått et realløft på grunn av fremveksten av nordlystrafikken. Etter hvert som etter-spørselen har økt, har antall tilbydere økt. Det er satt opp direkterute London - Tromsø, og det settes nå opp en rekke charterfly både fra Storbritannia og Tyskland for å frakte nordlysturister til regionen. Det settes også opp direkterute fra Helsinki til Tromsø, for å øke tilgjengeligheten til det asiatiske markedet.

Det er helt eventyrlig hva nordlyset og filmen til Joanna Lumley har skapt. Du tror det nesten ikke. Det har eksplodert på vinteren. Jeg har jobbet her i 16 år. I julen pleide vi å stenge – nå har vi 100% belegg i julen og nyttårshelgen. I januar hadde vi 87% belegg og i februar hadde vi 91%.

*Ulf Johansen,
Rica ishavshotell*

Et annet eksempel på tiltak som gir stor effekt er arrangementer. Sykkelløpet «Arctic Race of Norway» ble gjennomført i august i år, med stor suksess. Arrangementet, som gikk over fire dager, tiltrakk seg syklister i internasjonal verdensklasse. Titusener av tilskuere sto langs veiene i Bodø, Lofoten, Vesterålen og Harstad. TV 2 rapporterte også om sterke seertall. Dette skapte positive effekter for hele Nordlandsregionen. «Arctic Race of Norway» har selv anslått at sykkelrittet gir en regional effekt på 117 mill kroner.

Når tilreisende tror det skjer noe i Tromsø – ja, så går man ut – og da skjer det noe!
*Nils Oppsahl,
Nordic Hotel*

En strategisk langsiktig satsing på rullende idretts- og kulturarrangementer kan gi mange regioner i Nord-Norge et økt tilfang av tilreisende, både nasjonale og internasjonale. For å hevde seg må produktet ikke bare ha en svært høy attraksjonskraft, men det er avgjørende å levere et komplett opplevelsestilbud. For å få til det er samarbeid mellom komplementære reiselivstilbydere veien å gå. Et godt eksempel er Lyngsfjord Adventure i Troms, som samarbeider med Malangen Brygger, Sommarøy Arctic Hotel og Tinja Fjellgård. Med egne opplevelsesprodukter tilbyr Lyngsfjord Adventure gjennom dette samarbeidet et langt bredere produkt, og også opplevelser hele året.

Det er grunn til å forvente at næringen må gjennom en smertefull omstilling fra tradisjonelle massemarkeder til aktivitets- og nisjemarkeder. Mange bedrifter vil fortsette å slite, og langt fra alle vil overleve. Det er bedre å ha en liten, men produktiv og lønnsom reiselivsnæring med helårsdrift, enn en stor og uproduktiv næring som primært betjener et massemarked om sommeren.

KORT OM REISELIV

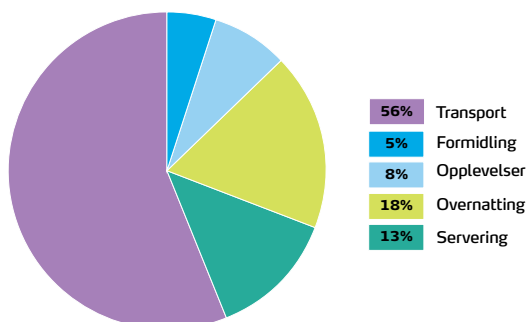
Reiselivsnæringen inkluderer alle typer bedrifter som leverer sine tjenester til mennesker på reise. Det vil si opplevelses-, overnattings-, serverings-, transport- og formidlingsbedrifter. Nord-Norge står for rundt 11% av norsk reiselivs verdiskaping i 2012, og blant de største aktørene er Hurtigruten, Torghatten og Widerøe.

Den samlede verdiskapingen i Nord-Norge i 2012 var på 6,3 mrd kroner. Verdiskapingsutviklingen fra 2007 til i dag har vært på over 3% årlig vekst i løpende kroner samlet for regionen. Dette er over landsgjennomsnittet på 2,6%. Det er spesielt Troms som trekker veksten oppover, mens Nordland på den andre siden har hatt en svak negativ utvikling.

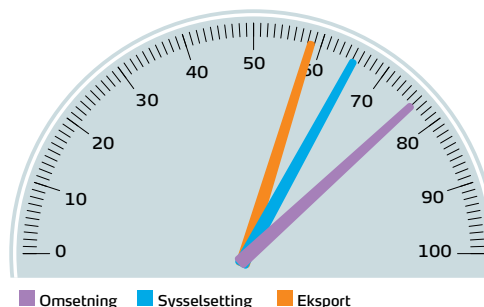
	VERDISKAPING ESTIMAT 2012	ÅRLIG VEKST 2007 - 2012
NORDLAND	3,3 mrd	-1,2 %
TROMS	2,1 mrd	12,1 %
FINNMARK	0,9 mrd	5,6 %
NORGE	55,2 mrd	2,6 %

Kilde: Menon

Omsetning i reiselivsnæringen, fordelt på undergrupper, estimat 2012. Kilde: Menon

Reiselivsbedriftene tror på høyere omsetning ett år fremover, men troen på utenlandsturistene er svakere. Kilde: KBs forventningsundersøkelse

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere. 50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

E6 Alta vest, med broen over Kåfjorden, har en kostnadsramme på 330 mill kroner, og forventes ferdigstilt i 2016. Foto: Frank Andersen, Statens vegvesen

Fulle ordrebøker

Nord-Norge opplever fortsatt en boom av investeringsprosjekter. Det gir høy aktivitet innen bygg og anlegg. Samtidig rammes næringen av flere konkurser, men nordnorske bedrifter er mindre rammet enn virksomheter ellers i Norge.

Vårutgaven av KB meldte at landsdelen opplever en boom av prosjekter innen bygg og anlegg. Vår gjennomgang av store investeringsprosjekter i landsdelen viser at denne trenden fortsetter. Kilder KB har vært i kontakt med forventer også at den positive utviklingen fortsetter.

Vi ser en marginal økning i omsetningen for bygg- og anleggsvirksomheten i Nord-Norge for mai og juni 2013 enn i samme periode i 2012. Det er fylkesvise forskjeller hvor Nordland og spesielt Finnmark har hatt en pen vekst, mens Troms har registrert en liten nedgang i omsetningen. Ordretilgangen har imidlertid økt betraktelig i løpet av 2013. Her er det anleggsvirksomheten som øker mest, men også byggevirksomheten har hatt en betydelig økning.

Konkurser hos utenlandske aktører

Per 30. september 2013 er det på landsbasis registrert en kraftig økning (48%)

av konkurser og begjæringer om tvangsavvikling innenfor bygg- og anleggssektoren, sammenliknet med fjorårets tall. Nord-Norge har så langt kommet noe bedre ut enn gjennomsnittet, med en økning på «bare» 38%.

Konkurser fra utenlandske entreprenører gir ofte store konsekvenser for både byggherrer og underentreprenører.

*Yngve Johnsen,
BME Johnsen AS*

Flere av de større konkursene er hos utenlandske entreprenører i anleggssektoren som har store oppdrag i Nord-Norge. Ett av disse selskapene er danske E. Pihl & Søn. De har vært eller er entreprenør på nordnorske prosjekter med investeringsramme for tilsammen nærmere en mrd kroner som Hålogalandsbrua, E6 Alta Vest og Træna Havn. Kontrakten ved Hålogalandsbrua

er nå overtatt av E. Pihl & Søns tidligere datterselskap Istak. Prosjektet E6 Alta Vest har vært spesielt rammet, med tre utenlandske konkurser i samme prosjekt.

Typiske konsekvenser for nordnorske byggherrer er stans og utsettelse av fremdrift, reforhandlinger av kontrakter og ny utlysning av total- eller delentrepriser. Dette fører til merkostnader, merarbeid og forsinkelser i ferdigstilling. For underentreprenører kan konsekvensene være dramatiske på grunn av tapte inntekter og manglende oppgjør for påløpte kostnader.

Fra den norske anleggssektoren har det lenge kommet påstander om at utenlandske aktører dumper priser på norske tilbud på grunn av stillstand i hjemmemarkedene. Mange har advart norske veimyndigheter om for lave priser, og at konkursene vi nå ser er et resultat av dette.

BOLIGBYGGING

Boligbyggingen i Nord-Norge har økt med 7% i tredje kvartal sammenliknet med samme periode i 2012. Antall avsluttede boliger (uansett type) viste imidlertid en betydelig nedgang, og nedgangen har vært klart størst i Troms.

Fullført bruksareal har derimot endret seg lite. Dette skyldes at det har vært en dreining fra leiligheter til hus, uten at totalt areal er særlig endret. Det vil bli spennende å se om denne utviklingen holder seg, men flere større leilighetsprosjekter er under bygging. Det er derfor grunn til å anta at svingningene vil flate ut.

Norske entreprenører er fullt konkurransedyktige på både effektivitet og kvalitet, men når utenlandske aktører får anledning til å dumpe pristilbud i Norge i påvente av bedre tider i sine hjemmemarkeder, blir resultatene slik vi nå ser.

*Frøde M. Nilsen,
Leonhard Nilsen & Sønner AS*

KORT OM BYGG- OG ANLEGGSNÆRINGEN

Bygg- og anleggsnæringen inkluderer produksjons- og handelsbedrifter som leverer varer til byggenæringen, utførende, arkitekter og rådgivere, utleie av maskiner og utstyr samt eiendomsselskaper, både de som drifter og forvalter eiendommer og de som driver salg og utleie. Nord-Norge står for i overkant av 6% av verdiskapingen for næringen på landsbasis. Blant de største aktørene er Consto, Leonhard Nilsen & Sønner og PEAB/Bjørn Bygg.

I 2012 skapte bygg- og anleggsnæringen i Nord-Norge verdier for til sammen 17,7 mrd kroner. Dette gjør den til den største næringen i landsdelen, målt i verdiskaping. Siden bygg og anlegg er stor i hele landet, er næringen omtrent så stor som økonomien i Nord-Norge skulle tilsi. Næringen er også den som i størst grad kontrolleres av nordnorske aktører. Ingen andre næringer har så mange hovedkontor i landsdelen, og 90% av kapitalen er direkte kontrollert fra Nord-Norge.

Omsetningen i næringen steg i 2012 for første gang over nivået før finanskrisen slo inn. Dette gjelder både for Nord-Norge samlet og for samtlige av fylkene.

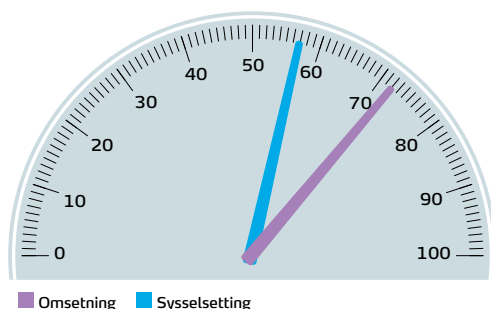
Den årlige verdiskapingsveksten har vært noe svakere enn landsgjennomsnittet fra 2007 til 2012. Samlet har næringen i Nord-Norge hatt en årlig vekst på 2,1%, mens veksten på landsbasis har vært 3,4%. Finnmark har hatt vekst tilsvarende landsgjennomsnittet.

	VERDISKAPING ESTIMAT 2012	ÅRLIG VEKST 2007 - 2012
NORDLAND	9,6 mrd	1,8 %
TROMS	5,6 mrd	2,2 %
FINNMARK	2,5 mrd	3,4 %
NORGE	282 mrd	3,4 %

Kilde: Menon

Troen på vekst i bygg og anlegg er fortsatt tilstede, men få forventer flere ansatte ett år fremover.

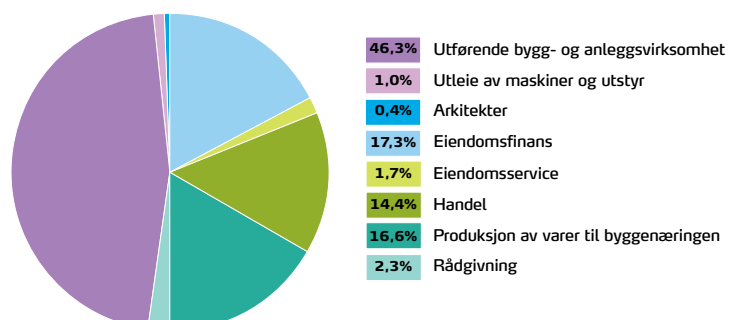
Kilde: KBs forventningsundersøkelse

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere.
50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

Omsetning i bygg- og anleggsnæringen, fordelt på undergrupper, estimat 2012.

Kilde: Menon

Moden for investering

En fortsatt solid og variert fiskeindustri i landsdelen forutsetter investeringer i effektivisering av produksjonsprosessen og tiltak for å øke verdien av sluttproduktene. Utfordringen er at fiskeindustrien tjener for lite penger til å opprettholde det nødvendige investeringsnivået både på anleggene og ute i markedene.

På kort sikt ser utviklingen i sjømatnæringen ut til å fortsette i samme spor som ved slutten av fjoråret. Det er sterk etterspørsel etter laks og ørret som gir eksport- og prisrekorder, og meget hyggelige resultater for aktørene i næringen. Innenfor fangst kompenseres lave priser med høye volumer, mens fiskeindustrien sliter med dårlige markeder internasjonalt og utfordringer knyttet til lønnsomhet og likviditet her hjemme.

Eksportverdien av torsk, både fersk, frossen og saltet øker sammenlignet med i 2012, men økningen skyldes i all hovedsak kraftig økning i volum. Prisen som oppnås er lavere enn i fjor for de fleste viktige produktvariantene, selv om det har vært et lite oppsving nå i høstsesongen. Det som er gledelig å registrere er at eksporten av torsk til Kina tar seg opp igjen. Det samlede volumet av fryst torsk som ble eksportert til Kina frem til og med august 2013, var dobbelt så høyt som i årene etter de kinesiske handelsreaksjonene på fredspristildelingen i 2010.

Bekymring i fiskeindustrien

Flere av de toneangivende aktørene i hvitfisknæringen uttrykker nå bekymring for den videre utviklingen. Man må få til endringer i rammebetingelser og lønnsomhet. De to hovedutfordringene

næringen sliter med, er store sesongsvingninger i råstofftilgangen og prisstrukturer som ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset markedssituasjonen i sluttmarkedene.

Store sesongsvingninger medfører at svært mye kapital bindes i varelagre og selskapene utfordres på likviditetssiden. En konsekvens er at aktørene forhindres i å gjennomføre industrielt riktige disponeringer i sesongene. De opplever å ikke kunne kjøpe og produsere fisk når de absolutt burde ha gjort dette.

Viktig med produkt- og markedsutvikling

Et av tiltakene for å få opp lønnsomheten i industrien er å arbeide for at gode nordnorske hvitfiskprodukter oppnår en god pris også ute i markedet. Dette har man fått til med for eksempel klippfisk og laks. Det er imidlertid få eksempler på at fersk nordnorsk torsk, fra rent arktisk farvann, er etablert som et høykvalitetsprodukt ute i markedene og betales bedre enn tilsvarende produkter av annen kvalitet. Dette bør være produkter som kan hevde seg i konkurransen på det internasjonale fiskemarkedet, men her oppnår ikke de norske produktene noen signifikant merpris. To vesentlige faktorer må være oppfylt for å oppnå merpris: produktene må være tilgjengelige

// Hvis vi skal få til lønnsom virksomhet i fiskerinæringen må vi være bevisste på at det er matproduksjon vi holder på med. Vi må tenke lønnsomhet og kvalitet gjennom hele verdikjeden, og ikke være så utrolig opptatt av plikter og pålegg.

*Tommy Torvanger,
Nergård AS*

i markedet hele året, og det må være et stabilt og høyt trykk på markedsarbeidet over tid. Hvis man ser på hele verdikjeden innenfor hvitfisknæringen fra dette ståstedet, ser man fort to utfordringer: De store sesongsvingningene, som langt på vei er oppstått som følge av prisstrukturer og rammebetingelser, samt mangel på kapital til å satse tungt og langsiktig på produktmarkedsføring.

Investering og utvikling

I de arbeidskraftintensive delene av fiskeindustrien utkonkurreres norske produkter av konkurransen fra lavkostland, særlig i Østen. Det må investeres i innovasjon og utvikling av mer effektive produksjonsprosesser for å holde arbeidskraftkostnadene nede. Fiskeindustrien har et stort etterslep også på anleggssiden.

Den store utfordringen for fiskeindustrien sett under ett er at den tjener for lite penger til å kunne opprettholde det nødvendige nivået knyttet til investeringsbehovene nevnt ovenfor. Noen aktører tjener gode penger også i fiskeindustrien. De få store industrivirksomhetene som i dag står for den største andelen av omsetningen i næringen, har imidlertid ikke den inntjeningen på industrivirksomheten sin som er nødvendig.

KORT OM SJØMATNÆRINGEN

Sjømatnæringen inkluderer fiskeri, fiskeoppdrett, bearbeiding og eksport av sjømat, samt leverandørindustrien av utstyr og tjenester til de ulike delene av verdikjeden. Nord-Norge sto i 2012 for 31% av den nasjonale verdiskapingen innenfor sjømatnæringen. Blant de største aktørene er Nergård, Biomar, Skretting, Mainstream Norway og Norway Seafoods.

Sjømatnæringen er en av de største næringene i landsdelen, og i 2012 var omsetningen på 38,7 mrd kroner. Fordeles omsetningen på undersegment utgjør fiskeindustrien 39%, oppdrett 25%, fiske 19% (hvorav 3% er i enkeltmannsforetak og 16% i aksjeselskaper) og leverandørindustrien 17%. Nordland er det største sjømatfylket.

I en analyse av ulike næringers betydning og potensial som ble utført av Menon på oppdrag fra SpareBank 1 Nord-Norge og Innovasjon Norge våren 2013 fremstår sjømatnæringen som den klart sterkeste næringen i Nord-Norge og næringen scorer best både på størrelse, vekst og internasjonal konkurransevne. Også når det gjelder regional kontroll, innovasjon og produktivitet kommer sjømatnæringen godt ut.

HAVBRUKSNÆRINGEN SETTER NYE REKORDER

Ved utgangen av september i år hadde norsk sjømatnæring eksportert laks for 27,3 mrd kroner, noe som tilsvarer en økning på 29% fra foregående år.

I september fikk vi et brått fall i lakseprisene. Dette var ventet, om enn ikke at fallet skulle bli så stort. Prognosene tyder på at dette var en kortvarig svingning, og det forventes at eksportprisen på laks vil holde seg mellom 34 og 38 kroner de neste 10 månedene.

Det meste av eksporten har gått til Russland, Frankrike og Polen. Også eksporten av ørret har hatt en positiv utvikling så langt i år. Per september var det eksportert for 1,6 mrd kroner, det tilsvarer en økning på rundt 30% fra 2012.

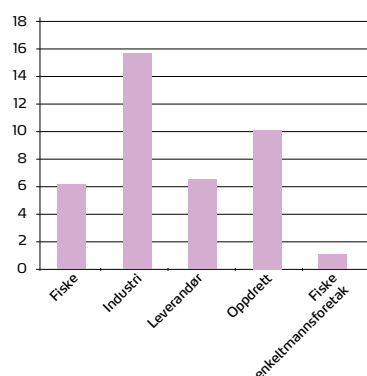
	VERDISKAPING ESTIMAT 2012	ÅRLIG VEKST 2007 - 2012
FISKE	3,3 mrd	6,4 %
INDUSTRI	1,8 mrd	6,0 %
LEVERANDØR	1,0 mrd	5,7 %
OPPDRETT	2,2 mrd	7,6 %

Kilde: Menon

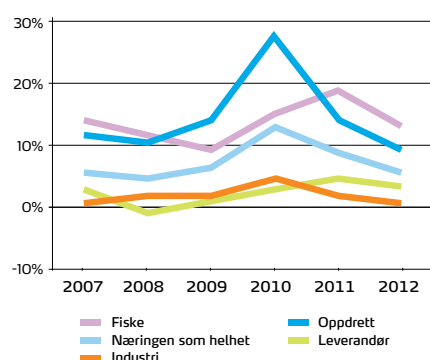
	VERDISKAPING ESTIMAT 2012	ÅRLIG VEKST 2007 - 2012
NORDLAND	4,7 mrd	5,7 %
TROMS	2,1 mrd	5,8 %
FINNMARK	1,5 mrd	10,5 %
NORGE	26,0 mrd	6,5 %

Kilde: Menon

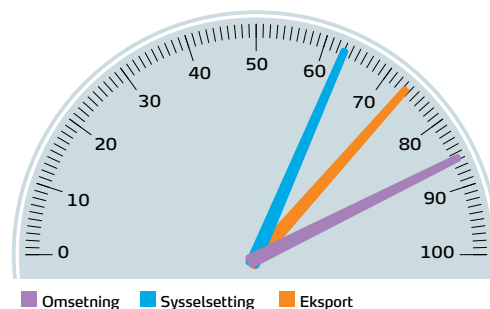
Omsetning i sjømatnæringen, fordelt på undergrupper, estimat 2012. Kilde: Menon

Utviklingen i driftsmargin fordelt på undergrupper, estimat 2012. Kilde: Menon

Sterk optimisme blant sjømatbedriftene når de ser ett år fremover. Kilde: KBs forventningsundersøkelse

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere. 50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

XS mot XXL

Investeringene innenfor varehandel har det siste tiåret blitt gjort i kjøpesentre, stormarkeder og handelparker. Taperne i kampen om investeringskronene er først og fremst butikker i sentrumsgårder, særlig i de større byene.

Varehandelen har opplevd sterk vekst over mange år, men står overfor betydelige utfordringer. Tilgang på areal, bransjeglidninger og endret kjøpsadferd påvirker næringens forventninger. Kjøpesentre, handelparker og stormarkeder forventes å bli de store vinnerne, mens faghandler og små sentrumsnære butikker sliter.

Norge har størst tetthet av kjøpesentre i hele Europa. Over 40% av handelen skjer her, og andelen stiger. De store supermarkedkjedene som Kiwi, Rema 1000 og Coop etablerer også stadig nye butikker. Bare i Bodø er fem nye supermarkeder ferdigstilt eller påbegynt det siste året.

I Tromsø, Bodø og flere andre nordnorske byer har det vært massive diskusjoner om konsekvensene av kjøpesentrene med tilhørende tapping av sentrumshandel. I Harstad jobbes det aktivt med etableringen av Nordlysparken som har ambisjoner om å bli landsdelens største nærings- og handelpark med 60.000 m² i tilknytning til handel. Planlegging av dette prosjektet startet i 2007 og har nylig fått tildelt en tomt på 500 dekar. Raymon Olsen, daglig leder i Nordlysparken, uttaler til KB at han ikke har opplevd samme tilspissede debatt i Harstad som i Tromsø og Bodø.

Det er mulig å lykkes i sentrum

Tilgang til og utvikling av nye parkeringsplasser, samt forutsigbarhet knyttet til logistikk og adkomst er viktige faktorer for at sentrumsbutikkene skal kunne konkurrere med kjøpesentrene. Langvarige grave- og anleggsarbeid kan være katastrofalt for sentrumsbutikker, mens utbygginger ved kjøpesentre ofte foregår mye raskere og mer tilrettelagt for samtidig butikkdrift.

I de større byene er et sentrum ofte preget av mange butikker med små, uhensiktsmessige lokaler i eldre bygårder uten store muligheter for areal- eller volumøkning. Dette skyldes delvis fragmentert eierstruktur med mange gårdeiere per kvartal, med mindre kapitalbase og investeringspotensial. I tillegg er det ofte sterke begrensninger i reguleringsplaner, spesielt til byggehøyde, samt at en del bygningsmasse er vernet. Dette medfører igjen at

For at sentrum skal ta handelen tilbake over tid trenger man en god byplansjef samt tilstrekkelig med bulldosere.

Johan Jørgen Koch, gårdeier og varehandelsaktør

potensielle investeringer gjennom oppkjøp og renovering av bygårder gir dårlig økonomisk avkastning. Investeringskostnadene blir rett og slett fordelt på et for lite areal.

Det handlerom å gjøre sentrum attraktivt for handlerne gjennom bedre tilgjengelighet og kvalitet, og å legge forholdene til rette for butikker som ønsker å etablere seg.

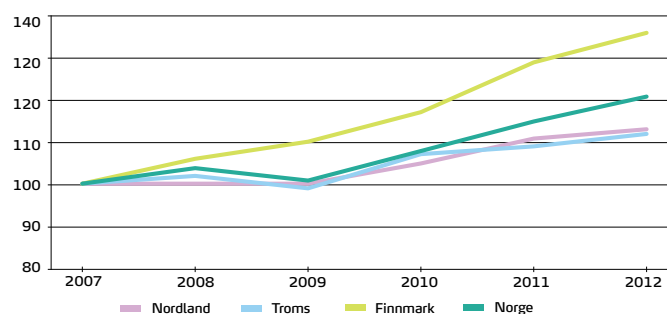
Odd S. Midtskog, sentrumsplanlegger

Sentrumsplanlegger Odd S. Midtskog har i en rekke artikler og medieoppslag diskutert de samfunnsøkonomiske konsekvenser av handelssentra utenfor bysentra. Han mener det er fullt mulig for sentrumsbutikker å gi kjøpesentrene konkurranse.

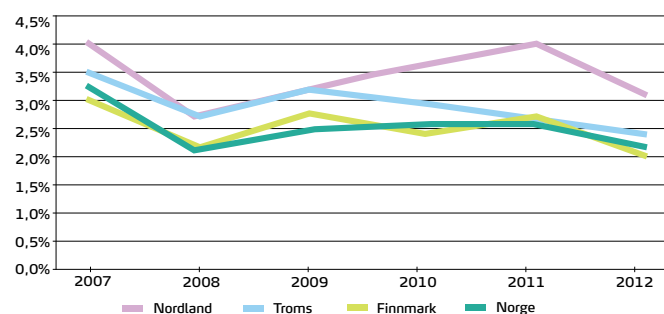
Økningen i netthandel vil kunne påvirke trenden som de seneste år har trukket kundene ut til kjøpesentrene. Sentrumsbutikkene kan finne nye veier å overleve på gjennom å satse sterkere på netthandel.

Utvikling i verdiskaping for varehandel. Indeksert, 2007 = 100.

Kilde: Menon

Utvikling i driftsmargin for varehandel. Kilde: Menon

Spreke arrangementer er en av flere måter sentrum kan tiltrekke seg et kjøpeklart publikum på. Her fra SMAK, Tromsø Matfestival, som fylte sentrum i fire dager. Foto: Rød Tråd

KORT OM VAREHANDEL

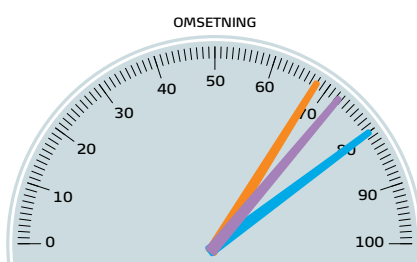
Handelsnæringen inkluderer alle grossister, agenter og detaljhandelsbedrifter uavhengig av bransje, rettet mot både forbrukere og næringsliv. Handelsnæringen er viktig i den lokale infrastrukturen og kun offentlig sektor og bygg og anlegg sysselsetter flere i Nord-Norge. Blant de største aktørene er Rema Distribusjon, Asko og Coop Norge Handel.

I 2012 var det over 26.000 sysselsatte i handelsnæringen i Nord-Norge. Dette gjør næringen til den største i landsdelen, målt i sysselsetting. Verdiskapingen i 2012 er estimert til 11,8 mrd kroner. Siden handel er stor i hele landet, er næringen så stor som økonomien i Nord-Norge skulle tilsi. Omsetningen i 2012 var på i underkant av 80 mrd kroner, med en samlet driftsmargin på 2,3%. Landsgjennomsnittet var på 3,1%.

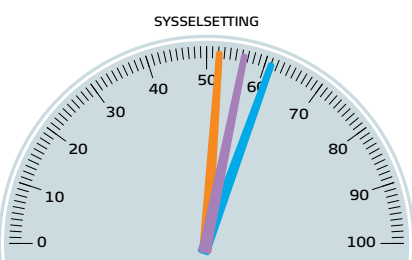
Utviklingen fra 2007 til i dag viser at handelsnæringen i Finnmark har hatt en økning i omsetning på godt over 30%. Dette er 15 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet. Troms og Nordland har derimot hatt en svakere utvikling enn landet for øvrig.

Høye forventninger i varehandel i Troms, men få tror på økt sysselsetting.

Kilde: KBs forventningsundersøkelse

■ Nordland ■ Troms ■ Finnmark

■ Nordland ■ Troms ■ Finnmark

100 = alle tror på bedre tider. 0 = alle tror det blir dårligere. 50 = halvparten av hver, eller hvis alle tror på uendret tilstand.

DE 10 STØRSTE KJØPESENTRER I NORD-NORGE

Brutto omsetning (mill kr)

Kilde: Kvarud Analyse

City Nord, Bodø	1.260
Jekta Storsenter, Tromsø	1.106
AMFI Alta	711
Glasshuset, Bodø	576
Amfi Pyramiden, Tromsø	562
Lofotsenteret, Leknes	497
Nerstranda Senter, Tromsø	422
Narvik Storsenter	418
AMFI Mo i Rana	416
Sortland Storsenter	365

	VERDISKAPING ESTIMAT 2012
NORDLAND	5,8 mrd
TROMS	4,3 mrd
FINNMARK	1,7 mrd
NORGE	207,9 mrd

Kilde: Menon

På lag med næringslivet

Nord-Norge har behov for ytterligere investeringer i veier, flyplasser og kraftlinjer for å gi næringslivet konkurransedyktige betingelser. Investeringer i kunnskap og kompetent arbeidskraft er også essensielt. Politikerne kan legge til rette for vekst, men da må de vedta lønnsomme investeringer.

Offentlig sektor står for rundt en tredjedel av investeringene i Nord-Norge, og mange av investeringsprosjektene er knyttet til utvikling av infrastruktur. Landsdelen har behov for opprustning. Hålogalandsbrua til 3,8 mrd kroner er et godt eksempel. Denne investeringen vil styrke Narvik-regionen som knutepunkt, og forbedre en av de viktigste transportårene gjennom Nord-Norge.

Et annet investeringsløft er kraftlinjen som Statnett og Statkraft legger mellom Ofoten og Hammerfest. Landsdelen har per i dag for svakt kraftnett til å ivareta forsynings-sikkerheten nord for Ofoten. Dette hindrer utvikling og vekst, blant annet innen petroleums- og gruvevirksomhet. Den nye kraftlinjen som vil koste mellom 8-12 mrd kroner, vil kunne gi grunnlag for nye industrielle investeringer.

Investering i kunnskap

Nord-Norges naturressurser danner et godt utgangspunkt for fremtidig vekst. For å kunne kapitalisere på rikdommen må det også investeres i kunnskapsutvikling. På noen felt er Nord-Norge allerede ledende. Polarforskningsmiljøet i Tromsø er i toppsjiktet av den internasjonale forskningen på feltet. Denne forskningen blir prioritert høyt. Ved siste tildeling av forskningsmidler i Norges forskningsråds polarprogram gikk 41 mill kroner til prosjekter som ledes fra Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet. Den

politiske nordområdesatsingen har bidratt til økt investering også i øvrig nordområde-relatert forskning.

De lokale forskningsinstitusjonene er gode på fagområder som er relevante i nord, som marinbiologi, fjernmåling og klimaforskning. I Tromsø har man også klart å etablere et vitalt forskningsmiljø innen life science. Selskapet Lytix er et godt eksempel på aktiviteten som springer ut av miljøet. Det er en utfordring at næringsutvikling innenfor mange av forskningsområdene er kapitalkrevende og har lang tidshorison. For å høste av naturressursene fullt ut er vi avhengige av vilje til å gjennomføre tyngre investeringer, også fra offentlig sektor.

Virkemidlene må være tilpasset regionenes og næringslivets forskjellighet, og resultatene som skapes må være viktigere enn å følge en oppskrift som kanskje har gått ut på dato.

*Lothar Maruhn,
Meløy Næringsutvikling*

Investering i fagarbeidere

For å sikre bærekraftig vekst er tilgang til kompetent arbeidskraft avgjørende. Næringslivets problemer med å rekruttere nok fagarbeidere utgjør en trussel mot evnen til å gjennomføre de planlagte investeringene i landsdelen. Mangel på fagarbeidere utgjør

også en trussel for kommunale velferdsordninger. Pleie- og omsorgssektoren har et økende behov for faglært arbeidskraft. Løsningen er å intensivere kampen for å rekruttere og holde på elever i den yrkesfaglige opplæringen. Det er avgjørende at utdanningene gjøres mest mulig relevant for arbeidslivet, og at det stimuleres til opprettelse av lærlingeplassene det er behov for.

Samarbeid gir gode løsninger

De industrielle mulighetene i Nord-Norge ligger i krysningspunktet mellom markedsmuligheter og naturgitte fortrinn. Landsdelen har en variert og sammensatt næringsstruktur, med store regionale forskjeller. Derfor er det viktig at offentlige instanser vet hvilke tiltak som best fremmer lokal næringsutvikling. Suksessfaktorer er god dialog og tett kontakt med det lokale næringslivet.

Innovasjon Norge og fylkeskommunene kan bidra med kapital, også risikokapital. Et godt samarbeid mellom kommuner og virkemiddelapparatet bidrar også til bedre prioritering og samordning.

Kommunen som støttespiller

Kommunal næringspolitikk og planlegging er av stor betydning for næringslivets konkurransekraft. I Fafos bedriftslederundersøkelse fra 2011 svarer 70% av bedriftene at kommunene må tilrettelegge for lokalt næringsliv. Målrettede areal- og

Forskningsmiljøene i Nord-Norge benytter naturgitte fortrinn, og er nå i ferd med å få flere nye produkter ut i markedet.

OFFENTLIG SEKTOR

næringsplaner, effektiv saksbehandling og tilrettelegging for nettverksutvikling, entreprenørskap og sysselsettingsvekst pekes på som nødvendige tiltak. Jo mindre kommuner, jo større betydning tillegges bedriftene kommunens rolle og oppgaveløsning. Samtidig er det en utfordring at kommunesektoren er presset økonomisk, og har de samme utfordringene med å tiltrekke og beholde arbeidskraft som resten av arbeidslivet. Problemet er størst i de minste kommunene.

Omstilling er mulig

Ordningen med omstillingskommuner er et eksempel på offentlig investering av kapital, kompetansebygging og utvikling av bolyst. Dette er et samarbeid mellom

kommunene, Innovasjon Norge og fylkeskommunen. Målet er å sikre omstillingskraft for kommuner og regioner med ensidig næringsgrunnlag som står overfor spesielt store utfordringer.

Alle de tre nordnorske fylkene har kommuner med aktiv omstillingsstatus, og en av disse er Meløy kommune i Nordland. Som følge av at hjørnesteinsbedriften REC la ned sine fabrikker i Glomfjord industripark mistet flere hundre i en kommune med under 6.700 innbyggere arbeidsplassene sine. Dette resulterte i at også bedriftene SiC Processing, Si Pro og ScanCruible la ned sine fabrikker. Samlet representerte dette en reduksjon av 665 arbeidsplasser. Som følge av det dramatiske

Folk må ha tro på fremtiden og synes Meløy er et godt sted å bo. Vi må investere både i hoder, hender og hjerter.

Liv Toril Pettersen,
Meløy Næringsforum

tapet fikk Meløy i juni 2012 status som statlig omstillingskommune, med 100 mill kroner til næringsutvikling og omstilling frem mot 2018. Målet er å etablere 570 nye arbeidsplasser. I tillegg til å rapportere på skapte arbeidsplasser, rapporterer kommunen også på mål som kompetanseutvikling, entreprenørskap, stedsutvikling og profilering.

OMSTILLINGSKOMMUNER

Omstillingskommuner er et statlig offentlig virkemiddel forankret i Kommunal- og regionaldepartementet.

Kriteriet for å få omstillingsstatus har fokus på sysselsetting. Området må som hovedregel ha en reduksjon i den direkte sysselsettingen ved hjørnesteinsbedrift og øvrig næring på minimum 10% av total sysselsetting.

Omstillingsmidlene kan benyttes til:

- Kompetanseutvikling, industriell forskning, utvikling, innovasjon og mulighetsstudier
- Etablering og investering av ny virksomhet eller utvikling av eksisterende virksomheter
- Nettverksbygging mellom bedrifter
- Administrasjon av omstillingsorganisasjonen
- Konkretisering av krav til infrastruktur for næringslivet
- Mobilisering og tiltaksarbeid

Aktive omstillingskommuner i Nord-Norge:

- Finnmark: Berlevåg, Måsøy, Nordkapp, Porsanger
- Troms: Ibestad, Torsken, Karlsøy, Gratangen
- Nordland: Flakstad, Meløy

UTVIKLING I OFFENTLIG SEKTOR

Store statlige investeringsprosjekter gir ringvirkninger som øker aktiviteten i privat sektor, spesielt innen bygg- og anleggsnæringen.

KB forventer at sysselsettingen i offentlig sektor vil holde seg rimelig stabil. Tilgangen på kompetanse blir fortsatt en utfordring, spesielt i distriktskommunene. Den demografiske utviklingen fører til at vi blir stadig færre sysselsatte per pensjonist. I tillegg fører samhandlingsreformen til at oppgavene i større grad skal løses i hjemkommunen. Dette stiller krav til effektiv bruk av ressursene, særlig innen pleie og omsorg.

Forskjellene mellom de næringssterke og de næringssvake kommunene forventes å øke. Kommuner med betydelige inntekter fra kraft og energi, enten i form av utbytte, kraftsalg eller eiendomsskatt, har et klart fortrinn.

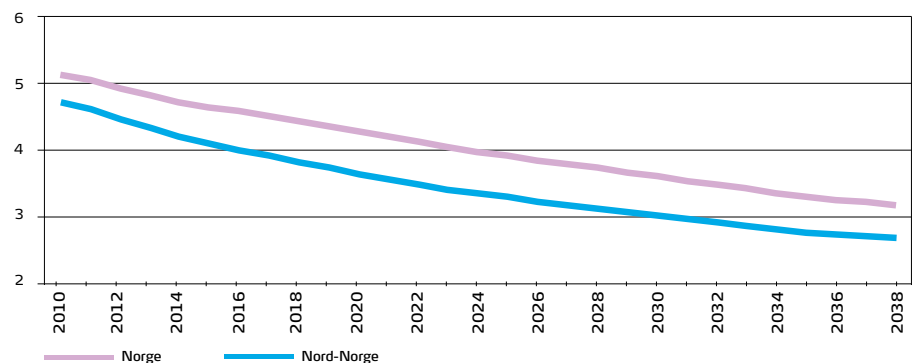
SYSSELSETTING

i offentlig sektor i Nord-Norge 2013, fordelt etter arbeidssted:

KOMMUNAL HELSE	31 318
STATLIG OFFENTLIG ADM	13 571
STATLIG HELSE	13 510
KOMMUNAL UNDERVISNING	11 910
KOMMUNAL OFFENTLIG ADM	5 895
FYLKESKOMMUNAL UNDERVISNING	5 181
STATLIG UNDERVISNING	4 522
FYLKESKOMMUNAL OFFENTLIG ADM	772
FYLKESKOMMUNAL HELSE	733

Kilde: SSB

Antall personer i yrkesaktiv alder per pensjonist, estimert utvikling. Middels scenario. Kilde: SSB

Investeringer i Nord-Norge

(2014 - 2020)

I dette kartet presenterer vi en oversikt over planlagte, igangsatte og snart ferdige investeringsprosjekter i landsdelen. Til sammen har vi kartlagt investeringer for nærmere 200 mrd kroner for perioden 2014-2020. Vi anslår at dette vil utgjøre rundt 75% av alle investeringer i Nord-Norge. Tellingene er derfor på ingen måte fullstendig. Listen vil stadig utvikle seg og utvides med mer informasjon. Små investeringsprosjekter faller fort utenfor tellingen.

Tidspunktene for oppstart og avslutning er heftet med stor usikkerhet, og enkelte prosjekter vil nok aldri komme i gang. Slik usikkerhet er på mange måter investeringenes natur. Tellingene er i dag svakest på kartlegging av industriens og næringslivets investeringer. For boliginvesteringer har vi beregnet tall for fylkene, samt Tromsø og Bodø, basert på anslag i Arena våren 2013 og tall for fylkesvise nasjonalregnskap.

FAUSKE / SØRFOLD

Infrastruktur: 4,2 mrd **E6**
Industri: 350 mill **Elkem Salten**

BODØ

Bygg: 1,2 mrd **Kulturkvartalet**
640 mill **Bodø videregående skole**
275 mill **Rica Havneutsikten hotell**
200 mill **Studentboliger**

Infrastruktur: - **RV80 Thallenkrysset**
Kraft: 230 mill **Bodø Energi – Fjernvarme**
Offshore: - **OSRL Brønnreperbase**
Bolig: 17,1 mrd **Boliger generelt**

SANDNESSJØEN

Offshore: - **Subsea-base**

MOSJØEN

Infrastruktur: 600 mill **Toventunnelen**

BRØNNØYSUND

Bygg: - **Brønnøysundregistrene**

SOKKEL

Offshore: 20 mrd **Skarv, Skuld og Goliat + Havis**
15 mrd **Skarv, Skuld og Goliat**
15 mrd **Skarv, Skuld og Goliat**
10 mrd **Skarv, Skuld og Goliat**

HARSTAD

Offshore: 1 mrd **Nordlysparken**

SORTLAND

Industri: 160 mill **Vesterålen AS**

TYSFJORD

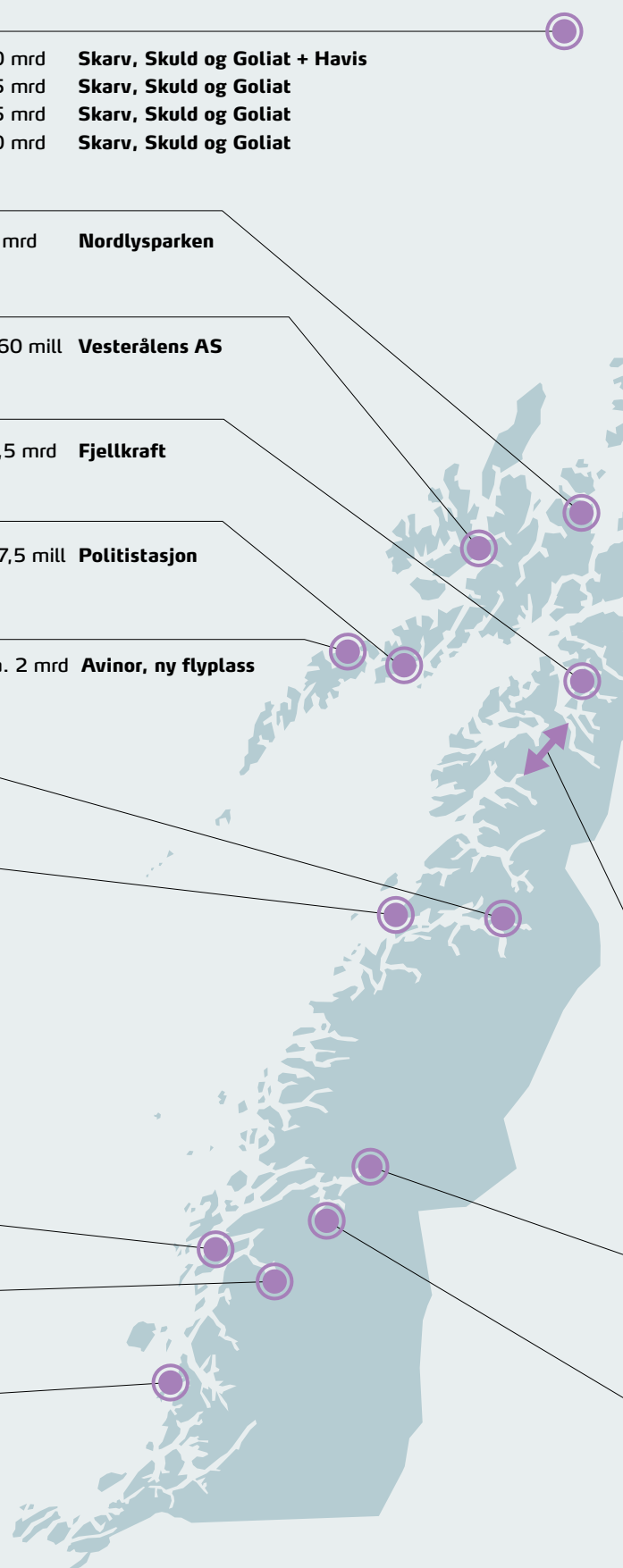
Kraft: 1,5 mrd **Fjellkraft**

SVOLVÆR

Bygg: 87,5 mill **Politistasjon**

GIMSØY

Infrastruktur: ca. 2 mrd **Avinor, ny flyplass**

HONNINGSVÅG

Fiskeri: 44 mill Molo

HAMMERFEST

Bygg: - Smarthotell
350 mill Omsorgssenter
60 mill Nye Baksalen skole
Offshore: 100 mill Polarbase og CCB

ALTA

Industri: - Ny Polifemos-fabrikk
Infrastruktur: 1,3 mrd E6 Vest for Alta

TROMSØ

Bygg: 650 mill Teknologibygg
650 mill Medisin- og helsefag trinn 2
385 mill Politihus
350 mill Studentboliger
Infrastruktur: 250 mill Tromsø Havn
Bolig: 13,2 mrd Boliger generelt

BARDUFOSS

Forsvar: 1,5 mrd Diverse

NARVIK

Infrastruktur: 1,2 mrd Kai: Northland Resources
2,5 mrd Hålogalandsbroen
600 mill Fagnesterminalen

FAUSKE - NORDKJOSBOTN

Infrastruktur: 574 mill Skredsikring E6

MO I RANA

Bygg: 144 mill Nasjonalbiblioteket
Industri: 350 mill Rana Gruber
250 mill Wasco Coating

HELGELAND

Infrastruktur: ca. 2 mrd Avinor, ny flyplass

BÅTSFJORD

Fiskeri: 41 mill Mudring

TANA

Infrastruktur: - E6 Tana Bru

KIRKENES / SØR-VARANGER

Industri: 2,3 mrd Sydvaranger Gruve
Offshore: 2,5 mrd Oljeomlastningsterminal

KARASJOK

Bygg: 200 mill Samisk videregående skole

NORDKJOSBOTN - KIRKENES

Infrastruktur: 1 mrd Skredsikring E6

INDRE NORDNES - SKARDALEN

Infrastruktur: 500 mill Skredsikring E6

Andre investeringer (fylkesfordelt)

NORLAND

Boliger generelt: 14,7 mrd
Helse Nord: 3 mrd
Kraft: 3,3 mrd Kraftlinjer og transformatorstasjon
2,8 mrd Fjernvarme og kraftstasjoner

TROMS

Boliger generelt: 7,3 mrd
Helse Nord: 7 mrd
Kraft: 3,2 mrd Ofoten - Hammerfest | Kraftlinjer

FINNMARK

Boliger generelt: 10,5 mrd
Helse Nord: 1,8 mrd
Kraft: 5,2 mrd Kraftlinjer og transformatorstasjon

ALLE FYLKER

300 mill 10 nye store fiskebåter

www.snn.no | www.kbnn.no